

Minos Kronolojisi

M.Ö. 3650-3000	EMI	Prepalatial (Saray öncesi dönem)
M.Ö. 2900-2300	EMII	
M.Ö. 2300-2160	EMIII	
M.Ö. 2160-1900	OMIA	
M.Ö. 1900-1800	OMIB	Protopalatial (Eski Saray Dönemi)
M.Ö. 1800-1700	OMII	
M.Ö. 1700-1640	OMIIIA	Neopalatial (Yeni Saray Dönemi)
M.Ö. 1640-1600	OMIIIB	
M.Ö. 1600-1480	GMIA	
M.Ö. 1480-1425	GMIB	
M.Ö. 1425-1390	GMII	Postpalatial (Knossos'da , Son Saray Dönemi)
M.Ö. 1390-1370	GMIIIA1	
M.Ö. 1370-1340	GMIIIA2	
M.Ö. 1340-1190	GMIIIB	
M.Ö. 1190-1170	GMIIIC	
M.Ö. 1100	Minos sonrası	

(DIA) Geç Minos IA (M.Ö. 1600-1480) dönemine denk düşen çağda [Thera patlaması](#) olarak bilinen, yazılı tarihin bahsettiği en büyük yanardağ patlaması yaşanmış olduğu kabul edilmektedir. Patlamanın tam tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte son derece yıkıcı olan bu doğal felaket uygarlığın hızlı çöküş süreci içine girmesine neden olmuştur. Klasik Çağ'da Yunanların [Atlantis](#) olarak nitelendirdikleri yerin de burası olması yüksek bir olasılıktır.

DIA x 4 Freskolar M.Ö. 1420'lere gelindiğinde Girit şehirlerinde büyük yangın belirtilerine rastlanmaktadır. Girit Adası'nın dışından gelen kavimlerce tahrip edildiği ya da iç bir ayaklanmanın yaşandığı sanılmakla birlikte bunun nedeni bilinmemektedir. Bu karışıklık içinde adayı [Mikenler](#) ele geçirmiş ve Giritlilerin kullandığı [Linear A](#) tipi yazı stilini, Antik Yunanca'nın temelleri olan kendi Miken dillerinin eksik ve gereksinimlerine uygun olarak, daha önce kullanıyor oldukları [Linear B](#) tipi yazıya uyarlamışlardır. Bu yazı tipine ait ilk kalıtlar, GMII (M.Ö. 1425-1390) dönemine kadar tarihlenmektedir.

Mikenlerin istila ve işgalleri ile birlikte yaklaşık yüzyıl süren kısmi bir toparlanmanın ardından birçok Girit şehri ve sarayları [M.Ö. 13. yüzyılda](#) GMIIIB (M.Ö. 1340-1190) bütünüyle yok olmuştur. Knossos M.Ö. 1200'e kadar yönetim merkezi olarak kalmış ve M.Ö. 1100 yıllarında Dorların egemenliği altına girmesi ile bir kez daha yakıp yıkılan ada, her alanda görkem, etki ve üstünlüğünü ve üstünlüğünü yitirmiştir. Son olarak korunaklı dağ

bölgelerinde kurulmuş olan **Karfi** kenti **Demir Çağı**'na dek Minos kültüründen izler taşıyan tek Minos kenti olmuştur.

Dil ve yazı

(DIA) Giritlilerin bu dönemde kullandıkları konuşma ve yazı diline ilişkin bilinenler, bugüne dek bulunan yazılı eserlerin azlığı nedeniyle çok yetersiz durumdadır. Homeros'un eserlerinde belirttiği Eteokriti dilinin Minos dilinin devamı olduğu sanılsa da bu kanıyı doğrulayabilecek yeterli kanıt bulunmamaktadır. Bunun yanı sıra Girit'te bulunan hiyeroglif biçimli yazılı eserlerin de Minos dili olup olmadığı kesin değildir. Linear A yazım sistemi gibi Minos dili de henüz çözülememiştir ve dilin ses değerlerine ilişkin herhangi bir bulgu yoktur.

Bugüne dek Minos kültüründe üzerinde yazı taşıyan yaklaşık 3.000 tablet bulunmuştur. Minoslulara ait olup olmadığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, onların olduğu kabul edilen bu eserlerden büyük bir çoğunluğu Linear B tipinde yazılmıştır. Bunların, **ticareti yapılan malların ya da kaynakların envanteri** olduğu sanılmaktadır. Bunların bir bölümü yazıtlar üzerinde olduğu gibi bir bölümü de dinî nesnelere üzerine yazılmıştır.

(DIA) **Mikenlerin** egemen olduğu dönemde Linear B, Linear A tipi yazım sistemiyle yer değiştirmiştir. Bu dönemde **Yunan dilinin** kaynağı olan en eski kayıtlar vermeye başlanmıştır. Linear B tipi yazı **1950'lerde** İngiliz **Michale Ventris** tarafından yavaş yavaş çözülmeye başlandıysa da Linear **A ve hiyeroglifler** günümüze dek çözülememiştir.

Sanat

(DIA) Doğal şartlardan dolayı bugüne ulaşma olanağı olmayan **tahta** ve **kumaş** gibi öğelerin elde bulunmayışı nedeniyle dönemin sanatını ve sanat anlayışını öğrenebilmenin en önemli yolu Minos çömlekçiliği ve öne çıkan saray mimarisidir. Girit saraylarının duvarlarına işlenmiş, genelde doğa manzaralarını betimleyen freskler, taş oymalar ve karışık biçimleri olan damgalar da bu dönemin sanatı ile ilgili başvurulabilecek birincil kaynaklardır.

Erken dönem Minos seramiklerinin genel özellikleri çizgisel kalıplara, spiral şekillerine, üçgenlere, eğik çizgilere, çarpı imlerine, balıkçılık betimlerine vb. sahip olmasıdır.

(DIA) Orta Minos dönemine gelindiğinde bunların yanında, **balık**, **kuş** ve **çiçek** motifleri gibi doğada var olan varlıklar da yer almaya başlamıştır. Giderek daha çok yaygınlaşmaya başlayan bu betimler, geç Minos çağına gelindiğinde hâlâ en yaygın desenler durumundadır ancak bu dönemde betimlenen nesnelere sayısı çoğalmıştı.

Mimarlık

(DIA) Girit şehirleri taşlar ile kaplı yollarla birbirlerine bağlanmışlardı. Bu yollarda kullanılan taşlar tunçtan yapılmış testereler ile kesilerek elde edilirdi. Caddelerde su giderleri ve basit kanalizasyon sistemleri vardı. Bunlar yüksek sınıftaki kişiler tarafından kullanılırdı ve borular genelde pişmiş topraktan yapılırdı.

Minos mimarisinde evlerin ve diğer yapıların çatıları kaplanmış ve genelde düz damlı olurdu. Binaların iki ile üç kata kadar yükseldiği görülür. Alçak duvarlar genelde taş ve moloz ile inşa edilir, evlerin dışlarını vb. oluşturan yüksek ve önemli duvarlar ise fırınlanmış tuğla ile yapılırdı. Tavanda bulunan ve giriş görevi gören uzunca ahşap kirişler, üstlerindeki çatıyı desteklerlerdi.

Saraylar

(DIA) Giritliler ilk saraylarını **Malia**'da Erken Minos döneminin sonlarına doğru, **M.Ö. 3000** önce inşa etmişlerdir. Sarayların en çok görüldüğü yerler ayrıca yerel gelişmenin de en çok olduğu yerlerdi, yani **Knossos, Mallia ve Phaistos**'du.

Yapılan sarayların pek çok görevleri vardı. Herşeyden önce kentlerin yönetim merkezleri durumundaydılar. Bunun yanı sıra tapınaklar da yalnızca saray binaları içinde yer alırdı. İşyerleri ve depolama alanları (örneğin tahıllar için) da saraylar içinde olurdu.

Yapılan ilk saraylar yalnızca bir katlı olurlardı ve gösterişli bir ön cepheleri olmazdı. Ortalarında bir **avlu** bulunan U-biçimli bir plana sahiptiler. Daha sonraki çağlarda yapılan saraylarda çok katlılık ön plana çıkmaya başlamıştır. Sarayların **batı** duvarlarında kesme **taş** ile ince işlenmiş desenler bulunurdu. Bunun en bilinen örneği Knossos'daki saraylardır.

(DIA) Giritlilerin **mimarlık** tarihine yaptıkları en dikkat çeken katkılardan biri de, üst bölümleri altlarından daha geniş olacak biçimde tasarlanmış büyük sütunlardır. Bakıldığında olduğundan daha yüksekmiş izlenimi yaratan bu kolonlar *ters* olarak adlandırılırlar. Bu

sütunlar taşın yanı sıra ağaçtan da yapılırdı. Genelde **kırmızı** renge boyanırlardı. Düz, yalın bir zemin üzerine dikilirler ve çatıları desteklerlerdi.

Saray yapım yöntemlerinde Knossos ve çevresindeki yerlerde geometrik yalınlık ve doğal şekillerin baskınlığı egemendi. **Duvarlar** genelde tek renkli oluyordu. Geç Minos döneminin sanat eserleri ile **Miken** sanatı arasında da büyük bir benzerlik görülmektedir

Din ve inanışlar

(DIA) Giritliler tanrıçalara tapınırlardı. Bazı erkek tanrıların da olduğu yönünde bir kaç kanıt olmasına rağmen heykel ve fresklerde betimlenen tanrıçaların sayısı erkek bir tanrı olarak nitelendirilebilecek her şeyden daha çoktur. Bazı tarihçi ve arkeologlar bulunan bu dişi figürlerin ibadet eden kişiler ya da bir ayın yönetmekte olan rahipler olduğunu düşünse de bir ana bereket tanrıçasının, doğa ananın, şehir, ev, hasat ve toplum gözünde önemli görülen pek çok şeyin koruyucusu olan tanrıçalarının ve yer altını yönetenlerin varlıklarına ilişkin pek çok kanıt sunulmaktadır. Bazı araştırmacılar ise tüm bunların yalnızca tek bir tanrıçanın varlığına ait olduğunu düşünmektedir. Girit Uygarlığı dinsel nesnelere bu varlıkların her biri yılan, kuş, gelincik ya da baş yerinde belli belirsiz hayvan figürleri ile yapılmıştır. Bazıları tüm bu tanrıçaların her güz ölen, ancak her baharda yeniden doğan ve bir boğa ile güneş kullanılarak betimlenen bir erkek tanrıya bağlı olduğunu öne sürer.

En sık karşılaşılan dinsel ikon olan yılanlı tanrıça heykeli de dâhil olmak üzere hiç bir tanrı ya da tanrıça adı günümüze ulaşmamıştır.

Adak olarak sunulduğu sanılan **metal** ya da topraktan yapılmış nesnelere, labris adı verilen çift başlı baltaların, minyatür **gemilerin**, hayvan ve insan heykelciklerinin yoğun miktarda bulunduğu yerlerin tapınma yerleri ve sunaklar olduğu saptanmıştır. Pek çok küçük tapınak benzeri yerin de bulunduğu bu alanlara Giritlilerin verdiği ad bilinmemektedir. **(DIA)** **Saray** külliyelerinin dışlarında, hem erkeklerin hem **de kadınların birlikte boğa üzerinden atlama ibadetlerini** gerçekleştirdikleri **avlular** hariç herhangi bir yerde bir sunak ya da tapınak bulunmamıştır. Bunun yanında bilinmesi gereken bir başka şey de din ile ilgili pek çok heykel olmasına karşın heykel olarak betimlenen varlıkların ya da tanrıların bugüne dek

duvarlara işlenmiş fresklerine rastlanmamıştır. Minos dininin en önemli simgesel varlıkları **boğa, labris denem çift başlı balta, kolonlar, yılan, güneş-diski ve ağaçlardır.**

Bölge coğrafyası

Girit büyük çoğunluğu **dağlarla** kaplı olan bir adadır ve pek çok doğal limana sahiptir. Girit'te tektonik hareketlenmeler sonucu meydana gelen **depremler** nedeniyle yükselen yer bölümleri ve deniz altına gömülen kıyı kesimlerinin varlığına ilişkin pek çok kanıt bulunmaktadır.

Giritliler, deniz aşırı ülkelerle alım-satım işlemleri yapan, işlerinde ileri tüccarlardı. Giritlilerin kültürleri M.Ö. 1700'lerden başlayarak yüksek derecede bir ilerleme göstermektedir. Birçok tarihçi ve arkeolog adalıların bu dönemde **Tunç Çağı'nın** en önemli varlıklarından **kalayın** ticaretini yaptığına inanmaktadır. Büyük olasılıkla **Kıbrıs'tan** getirilen **bakır, kalay** ile karıştırılarak **tunç** elde edilirdi.

Girit ticareti **safran** alım-satımında da ileriye idi. Ege kıyılarında bolca bulunabilen safran ile ilgili olarak **Santorini'de** bulunan safran-toplayıcıları freski dünyaca üne sahiptir. Bunun yanında arkeoloji araştırmaları Giritlilerin bu dönemde seramik, bakır ve çok daha lüks mallar olan **altın** ve **gümüş** ticareti de yaptığını belirtmektedirler.

Giritlilerin üretip pazarlamış oldukları mallara bakıldığında **Yunanistan** ile (Özellikle de Mikenler ile) **Kıbrıs, Anadolu, Mısır, Mezopotamya** ile ve batıda **İspanya** kıyılarına kadar olan kentler ile oluşturmuş oldukları geniş bir ticaret ağı vardı.

(DIA) Girit'te Minos kültürünün egemen olduğu dönemlerde **erkekler** omuzlarını örten peştamallar ve bellerinden aşağıyı örten eteklik benzeri örtüler giyerlerdi. **Kadınlar** boydan elbiseler ile örtünürdü, bu giysilerin yakaları **göbek** deliklerine kadar açık olur ve göğüs bölgeleri dışarıda kalırdı. Bunların kolları kısa, etekleri ise fırfırlı biçimde dikilirdi. Bunun yanında yakasız, vücudu sıkıca saran üstlükler de kadınlar tarafından giyilebilirdi. Bu tip giysiler tarihte bilinenler içinde en erken örneklerdir. Ayrıca bazen desenlerin de kullanıldığı kumaşların üzerindeki şekiller genelde **geometrik** biçimli olurdu.

Girit Uygarlığı'nda bayan **din** görevlilerinin olması ve gün yüzüne çıkarılan fresklerde kadın ve erkeklerin birlikte aynı işleri yaparken betimlenmeleri tarihçi ve arkeologları, bu

dönemde, sonraki Yunan yaşam biçimlerinden farklı olmak üzere, erkek ve kadınların toplumda eşit haklara sahip olduğu düşüncesine yönelmektedir. **Miras** işlerinin evlenme yoluyla el değiştirdiği sanılmaktadır. Girit dini bir tanrıçaya yapılan **ibadetler** üzerine kuruluydu. Kadınlar dinsel törenleri yöneten kişiler olarak belirtilirdi. Bu bilgiyi adanın pek çok noktasında bulunan, üzerine renkler ile ayırt edilmiş erkek ve kadın betimlemeleri olan freskler doğrulamaktadır. Minos fresk kültüründe kızıl-kahve tonları erkekleri, beyaz kadınları simgelemektedir.

Tarım

Girit'te kişiler büyükbaş hayvanlar, koyun, domuz ve keçi yetiştirirlerdi. Tarımda en yaygın yetiştirilen ürünler ise buğday, arpa, burçak ve nohuttu. Meyve olarak en bol bulunan tür üzüm, incir ve zeytin olup, haşhaş yetiştiriciliği olduğuna ilişkin kanıtlarda bulunmaktadır. Bunu, haşhaş tohumu ya da afyon için yetiştirdikleri sanılmaktadır. Ayrıca arılar da bu dönemde evcilleştirilerek arıcılık yapılmaya başlanmıştır. Yakın doğu ülkelerinden ayva ve narı alıp kendi topraklarında yetiştirmeye başlamışlardır. Ancak günümüzde Girit ve çevresinde kolayca yetiştirilebilen limon, portakal ve mandalınanın Girit'te o dönemde varlığı bilinmiyordu. Aynı dönemde birden fazla ürün yetiştirme yöntemini kavrayabildiklerinden, zengin bir mutfığa sahip olmuşlar ve nüfus buna bağlı olarak hızlı bir biçimde artmıştır. Çiftçiler ahşaptan yapılmış olan sabanlar ile bu sabanların saplarını bağlamada deri ipler kullanılıyordu. Sabanlara eşek ve öküzler koşuluyordu.